

РОЗДІЛ 10. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ОГЛЯД ІНСТИТУЦІЙНИХ АСПЕКТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ

REVIEW OF INSTITUTIONAL ASPECTS OF REGULATION OF ENERGY SAVING IN THE INDUSTRY OF UKRAINE

У статті визначено основні недоліки, які гальмують поширення впровадження енергозберігаючих технологій у промисловому розвитку України. Виявлено, що обмеження фінансової участі держави у впровадженні енергозбереження у промисловому виробництві гальмує досягнення цілей сталого розвитку України. Запропоновано ряд заходів з енергоефективності та енергозбереження на енергетичні об'єкти, системи опалення та охолодження.

Ключові слова: інституційні аспекти, енергозбереження, промисловість, енергозберігаючі технології, енергоефективність, євроінтеграція, ЄС, Україна.

В статье определены основные недостатки, которые не дают распространения внедрения энергосберегающих технологий в промышленном развитии Украины. Выявлено, что ограничения финансового участия государства во внедрении энергосбережения в промышленном производстве тормозит достижение целей устойчивого

развития Украины. Предложен ряд мер по энергоэффективности и энергосбережения для энергетических объектов, системы отопления и охлаждения.

Ключевые слова: институциональные аспекты, энергосбережение, промышленность, энергосберегающие технологии, энергоэффективность, евроинтеграция, ЕС, Украина.

The main shortcomings which impede the spread of the introduction of energy saving technologies in the industrial development of Ukraine in this article were defined. It was found that limiting the financial participation of the state in the implementation of energy saving in industrial production hinders the achievement of the goals of sustainable development of Ukraine. A series of measures on energy efficiency and energy saving on energy objects, heating and cooling systems was proposed.

Key words: institutional aspects, energy saving, industry, energy saving technologies, energy efficiency, eurointegration, EU, Ukraine.

УДК 338.246:620.9

Тіщенко Є.Б.аспірант кафедри менеджменту
Донбаська державна машинобудівна
академія

Постановка проблеми. Сьогодні існує безліч поглядів на поняття інституційної структури та інституційного середовища. Інституційна структура регулювання енергозбереження в промисловості – це ієрархічна система взаємопов'язаних інститутів та інституцій, об'єднаних цільовою функцією впорядкування раціонального енергоспоживання промисловими суб'єктами господарювання. Вона включає інституції, що безпосередньо забезпечують передумови та умови застосування політики енергозбереження у промисловому виробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційна структура та аспекти регулювання енергозбереження в промисловості України залишаються одними із актуальних напрямів сучасних досліджень. Результати дослідження огляду інституційних аспектів регулювання енергозбереження в промисловості України висвітлені у наукових публікаціях вітчизняних і зарубіжних вчених: Биба В., Руднев Є., Купчак В., Кітченко О., Пономаренко Т. та інші.

Метою даної роботи є огляд на реформування енергетичних ринків, забезпечення прозорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація, інтеграція енергетичного сектору України до енергетичних ринків ЄС та системи європейської енергетичної безпеки

Вклад основного матеріалу дослідження. Інституційна структура регулювання енергозбереження в промисловості України формується під впливом обраного курсу на євроінтеграцію та взяттям на себе зобов'язань імплементувати до 15 жовтня 2017 р. (з конкретизацією національних цілей щодо підвищення енергетичної ефективності та регулюванням завдань енергетичної стратегії кожні три роки – у 2017 і 2020 роках) у національне законодавство положення директив Третього енергетичного пакета ЄС у сфері енергоефективності промисловості, а саме Директиви 2012/27/ЄС про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/ЄС та 2010/30/ЄС і скасовує Директиви 2004/8/ЄС та 2006/32/ЄС.

У відповідності із Директивою 2012/27/ЄС передбачено, що до 2020 року рівень споживання енергоресурсів має бути зменшений на 20% (попередньою Директивою 2006/32/ЄС встановлювався рівень енергоефективності 9%). Дана мета встановлена у національному стратегічному документі – Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року [3]. Зниження енергоемності валового внутрішнього продукту визначено досягти шляхом:

– забезпечення (впровадження) 100 відсотків обов'язкового комерційного обліку споживання енергоресурсів (енергії та палива), переходу до

використання енергоефективних технологій та обладнання, зокрема через механізм залучення енерго-сервісних компаній, реалізації проектів з використанням альтернативних джерел енергії;

- забезпечення максимально широкої диверсифікації шляхів та джерел постачання первинних енергоресурсів, зокрема нафти, природного газу, вугілля, ядерного палива, нарощування видобутку вітчизняних енергоносіїв, запровадження прозорих конкурентних правил розробки та використання родовищ енергоносіїв;

- лібералізація ринків електричної і теплової енергії, вугілля та газу, перехід на нову модель їх функціонування;

- інтеграція енергосистеми України з континентальною європейською енергосистемою ENTSO-E;

- реорганізація публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» відповідно до Третього енергетичного пакету Європейського Союзу;

- залучення іноземних інвестицій в енергетичний сектор України, зокрема до модернізації Єдиної газотранспортної системи України, електрогенеруючих потужностей та електромереж; реформа вугільної галузі та залучення стратегічних інвесторів, приватизація перспективних і ліквідація (консервація) збиткових вугледобувних підприємств;

- модернізація інфраструктури паливно-енергетичного комплексу» [3].

Окремою частиною виокремлено енергоспоживання домогосподарств. Пропоновано розроблення проекту та ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо стимулювання встановлення сонячних та вітрових електричних станцій на території приватних домогосподарств», подовження та удосконалення виконання Програми «тепліх» кредитів для населення як ключового елементу секторальних заходів з підвищення енергоефективності, зменшення енергоспоживання комунальним сектором (через забезпечення функціонування Фонду енергоефективності, виконання положень Закону України «Про комерційний облік комунальних послуг» від 06.07.2016 № 4901, ухвалення Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» та забезпечення його виконання).

При цьому, промисловість, як значний поглинач енергії, не привертає значної уваги планувальників [8]. Обмеження фінансової участі держави у впровадженні енергозбереження у промисловому виробництві гальмуватиме досягнення цілей сталого розвитку України.

Стратегія національної безпеки України (до 2020 року) передбачає забезпечення енергетичної безпеки, пріоритетами якої є:

- реформування енергетичних ринків, забезпечення прозорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках та їх демонополізація, інтеграція енергетичного сектору України до енергетичних ринків ЄС та системи європейської енергетичної безпеки;

- підвищення енергетичної ефективності та забезпечення енергозбереження;

- диверсифікація джерел і маршрутів енергопостачання, подолання залежності від Росії у постачанні енергетичних ресурсів і технологій, розвиток відновлюваної та ядерної енергетики з урахуванням пріоритетності завдань екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;

- створення умов для надійного енергозабезпечення та транзиту енергоресурсів територією України, захищеності енергетичної інфраструктури від терористичної загрози;

- формування системи енергозабезпечення національної економіки і суспільства в особливий період» [1].

Важливим елементом довгострокової політики у сфері енергоефективності та переходу до низьковуглецевого розвитку є Енергетична стратегія України до 2035 року: «Безпека, Енергоефективність, Конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р [2]. Документом встановлено цілі та пріоритети енергетичного сектору України: свідоме та енергоефективне суспільство, енергетична незалежність, надійність та стабільність ПЕК, розвиток ринків, інвестиційна привабливість, мережева інтеграція, сучасна система управління.

Реалізацію Стратегії планується здійснювати в три етапи (табл. 1.).

Виокремимо заходи з енергозбереження у промисловості України за означеними етапами Енергетичної стратегії (табл. 2).

Таким чином, найбільший обсяг заходів у промисловому енергозбереженні планується здійснити на першому етапі (до 2020 р.). Разом з тим, фінансування придбання енергоефективного обладнання у цей період покладатиметься на суб'єктів підприємництва промисловості, з частковим запланованим залученням інвесторів до технологій застосування ВДЕ. Державна підтримка, як і Стратегії сталого розвитку, переважно стосується ЖКГ, бюджетних установ через ЕСКО та сфери енергетичних підприємств.

Лише на другому етапі, що на наш погляд, є абсолютно нелогічним передбачається формування інфраструктури та інституцій для концентрації й надання фінансових ресурсів суб'єктам господарювання для потреб технологічної модернізації.

Третій етап Стратегії взагалі позбавлений конкретизації заходів у сфері енергоефективності промислового виробництва та присвячений завершенню реформування паливно-енергетичного сектору (газодобувної, вугледобувної та нафтопе-

Таблиця 1

Етапи та основні заходи реалізації Енергетичної стратегії України до 2035 р.

Етап, період	Заходи
Реформування енергетичного сектору (до 2020 року)	впровадження реформ та формування конкурентного середовища у сферах: генерації електроенергії на базі викопного палива, магістральних та дистрибуційних електромереж, охорони довкілля, енергоефективності
Оптимізація та інноваційний розвиток інфраструктури (до 2025 року)	формування цільового енергобалансу до 2035 року; установлення доцільності консервації потужностей ТЕС із урахуванням динаміки розвитку ринку електроенергії; розроблення програми заміщення вибуваючих потужностей новими із зазначенням структури нових потужностей за видами генерації, відповідно до прогнозу ЗППЕ та розроблення механізму такого заміщення.
Забезпечення сталого розвитку (до 2035 року)	розгляд можливих альтернативних підходів до тарифоутворення після завершення модернізації мережевого господарства (зокрема <i>Price Cap Regulation</i>); запровадження системи комерційних розрахунків на основі якісних показників надання послуг з теплозабезпечення і охолодження

Таблиця 2

Заходи з енергозбереження у промисловості України за етапами Енергетичної стратегії України до 2035 р.

Етап, період	Заходи енергозбереження у промисловості
Реформування енергетичного сектору (до 2020 року)	впровадження навчальних програм, організація роз'яснювальної роботи та реклами, проведення енергетичного аудиту на рівні окремих підприємств; встановлення вимог до обладнання та технологій щодо рівня енергоспоживання та екологічних параметрів; реалізація потенціалу енергозбереження у промисловості забезпечуватиметься за рахунок впровадження систем енергетичного менеджменту та енергосервісу, стимулюючої державної економічної політики та поступового підвищення вимог до рівня енергоефективності шляхом перегляду стандартів на енергоспоживання; у сфері ВДЕ: проведення міжнародних комунікаційних кампаній для заохочення входу на ринок ВДЕ України міжнародних стратегічних та фінансових інвесторів; стимулювання використання біомаси як палива на підприємствах, де біомаса є залишковим продуктом; запровадження на рівні суб'єктів господарювання практики аналізу та реагування на загрози роботі енергетичних об'єктів (<i>contingency planning</i>);
Оптимізація та інноваційний розвиток інфраструктури (до 2025 року)	формування інфраструктури та інституцій для концентрації й надання фінансових ресурсів суб'єктам господарювання для потреб технологічної модернізації (розвиток фондового ринку, розширення комерційного кредитування); удосконалення механізму стимулювання виробництва енергетичного устаткування в Україні
Забезпечення сталого розвитку (до 2035 року)	–

реробної промисловості), уведенню в експлуатацію нових агрегатів ВДЕ.

Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р [4].

Законодавчі акти, які регулюють діяльність з енергозбереження в Україні наведені у табл. 3.

Наведені стратегічні документи, середньострокові плани та законодавчі акти України майже позбавлені поширеного у закордонній практиці фіскального регулювання впровадження енергозбереження у промисловості – не вказується ані на податкові стимули, ані на адміністративні фінансові заходи, підвищення екологічного податку за нераціональне енергоспоживання. Разом з тим, ст. 16 Закону України «Про енергозбереження» передбачено фіскальні заходи стимулювання енергозбереження:

надання податкових пільг підприємствам-виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, засобів вимірювання, контролю

та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива;

надання податкових пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива;

пріоритетного кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних ресурсів;

встановлення підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів;

цільових державних та інших субсидій і безповоротного асигнування на виконання пошукових науково-дослідних робіт у сфері енергозберігаючих технологій і нетрадиційних видів енергії, на виробництво та освоєння нових видів енергозберігаючої техніки та технології» [5].

Разом з тим, у Податковому кодексі України [6] передбачено лише звільнення від оподатку-

Характеристика основних законодавчих актів, що регулюють діяльність промислових підприємств з енергозбереження в Україні

Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР [3]	визначає правові, економічні, соціальні та екологічні основи енергозбереження для всіх підприємств, об'єднань та організацій, розташованих на території України, а також для громадян
Закон України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» (від 9 квітня 2015 р. № 327-VIII, із змінами, внесеними згідно із Законами № 922-VIII від 25.12.2015; № 1980-VIII від 23.03.2017)	цей Закон встановлює правові та економічні засади здійснення енергосервісу для підвищення енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності
Фонд енергоефективності, створення якого передбачено Законом України, прийнятим 8 червня 2017 р.	стимулювання і підтримки здійснення заходів з підвищення рівня енергетичної ефективності будівель та енергозбереження переважно в житловому секторі з урахуванням відповідних національних планів та задля зменшення викидів ПГ
Закон України «Про ринок природного газу» (від 9 квітня 2015 р. № 329-VIII, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1541-VIII від 22.09.2016)	визначає захист навколишнього природного середовища, у тому числі енергоефективність, збільшення частки енергії з альтернативних джерел та зменшення викидів ПГ як загальносуспільний інтерес у процесі функціонування ринку природного газу
Закон України «Про ринок електричної енергії» (від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII)	передбачає покладення Кабінетом Міністрів України спеціальних обов'язків на учасників ринку щодо захисту навколишнього природного середовища, енергоефективності, збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел, та зменшення викидів ПГ
Закон України «Про альтернативні джерела енергії» (від 20 лютого 2003 р. № 555-IV, у редакції від 11.06.2017)	визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання у паливно-енергетичному комплексі
Закон України «Про газ (метан) вугільних родовищ» (від 21 травня 2009 р. № 1392-VI, у редакції від 22.09.2016)	визначає правові, економічні, екологічні та організаційні засади діяльності у сфері геологічного вивчення газу (метану) вугільних родовищ, видобування і вилучення його під час дегазації та подальшого використання як матеріального та/або енергетичного ресурсу
Закон України «Про альтернативні види палива»	визначає правові, соціальні, економічні, екологічні та організаційні засади виробництва та використання альтернативних видів палива, а також стимулювання збільшення його використання
Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»	визначає правові засади для підвищення ефективності використання палива в процесах виробництва енергії або інших технологічних процесах, розвитку та застосування технологій комбінованого виробництва електричної і теплової енергії, підвищення надійності та безпеки енергопостачання на регіональному рівні, залучення інвестицій у будівництво когенераційних установок.
Закон України «Про електроенергетику»	визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності в електроенергетиці і регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, постачанням і використанням енергії, забезпеченням енергетичної безпеки України, конкуренцією та захистом прав споживачів і працівників галузі.
Податковий кодекс України	визначає особливості оподаткування та надання пільг суб'єктам господарювання, які розробляють, виробляють, впроваджують та використовують відновлювані джерела енергії
Митний кодекс України	встановлює правила імпортування обладнання, техніки та матеріалів для проектів відновлюваної енергетики

вання податком на додану вартість (п. 197.16 ст. 197 ПКУ) операцій з ввезення на митну територію України: «устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або

для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії; матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва: устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії; матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енер-

гії; енергозберігаючого обладнання і матеріалів, виробів, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів; засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів» [6].

Пільги з податку на прибуток було скасовано на підставі Закону України № 71-VIII від 28.12.2014 р. [7].

У відповідності із пп. 14 і 16 ст. 282 Митного кодексу України [58] визначені вище об'єкти також звільняються від оподаткування ввізним митом:

Пільгові об'єкти оподаткування окреслюються у Наказі Національного агентства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів від 01.04.2008 р. № 49 «Про затвердження Порядку включення до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів».

Висновки. На основі проведеного дослідження, визначимо основні «прогалини», які гальмують поширення впровадження енергозберігаючих технологій у промисловому розвитку України:

– спрямування заходів з енергоефективності та енергозбереження переважно, на енергетичні об'єкти, системи опалення та охолодження, на транспортний та комунальний сектор, домогосподарства (операційна ціль 2.2 проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., що стосується забезпечення доступу до економічно прийнятних, надійних, низьковуглецевих джерел енергії для всіх та підвищення ефективності використання енергії, Енергетична стратегія України до 2015 р.);

– енергозбереження за секторами промислової економіки пропонувано здійснювати за рахунок коштів Фонду енергоефективності, міжнародних фінансових організацій та проектів міжнародної технічної допомоги, енергосервісних компаній,

приватних інвестицій. Державна підтримка, як і Стратегії сталого розвитку, переважно стосується ЖКГ, бюджетних установ через ЕСКО та сфери енергетичних підприємств. Обмеження фінансової участі держави у впровадженні енергозбереження у промисловому виробництві гальмуватиме досягнення цілей сталого розвитку України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. СТРАТЕГІЯ національної безпеки України затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

2. Енергетична стратегія України до 2035 року: «Безпека, Енергоефективність, Конкуренентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р.

3. Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року.

4. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року.

5. Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.

6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page39>.

7. Закон України № 71-VIII від 28.12.2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19/page>.

8. Пономаренко Т.В. Передумови стійкості розвитку вітчизняних металургійних підприємств [Електронний ресурс] / Т.В. Пономаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – Режим доступу: <http://www/URL: http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/176-ponomarenko-t-v-peredumovistijkosti-rozvitku-vitchiznyanikh-metalurgijnikh-pidприємств>.